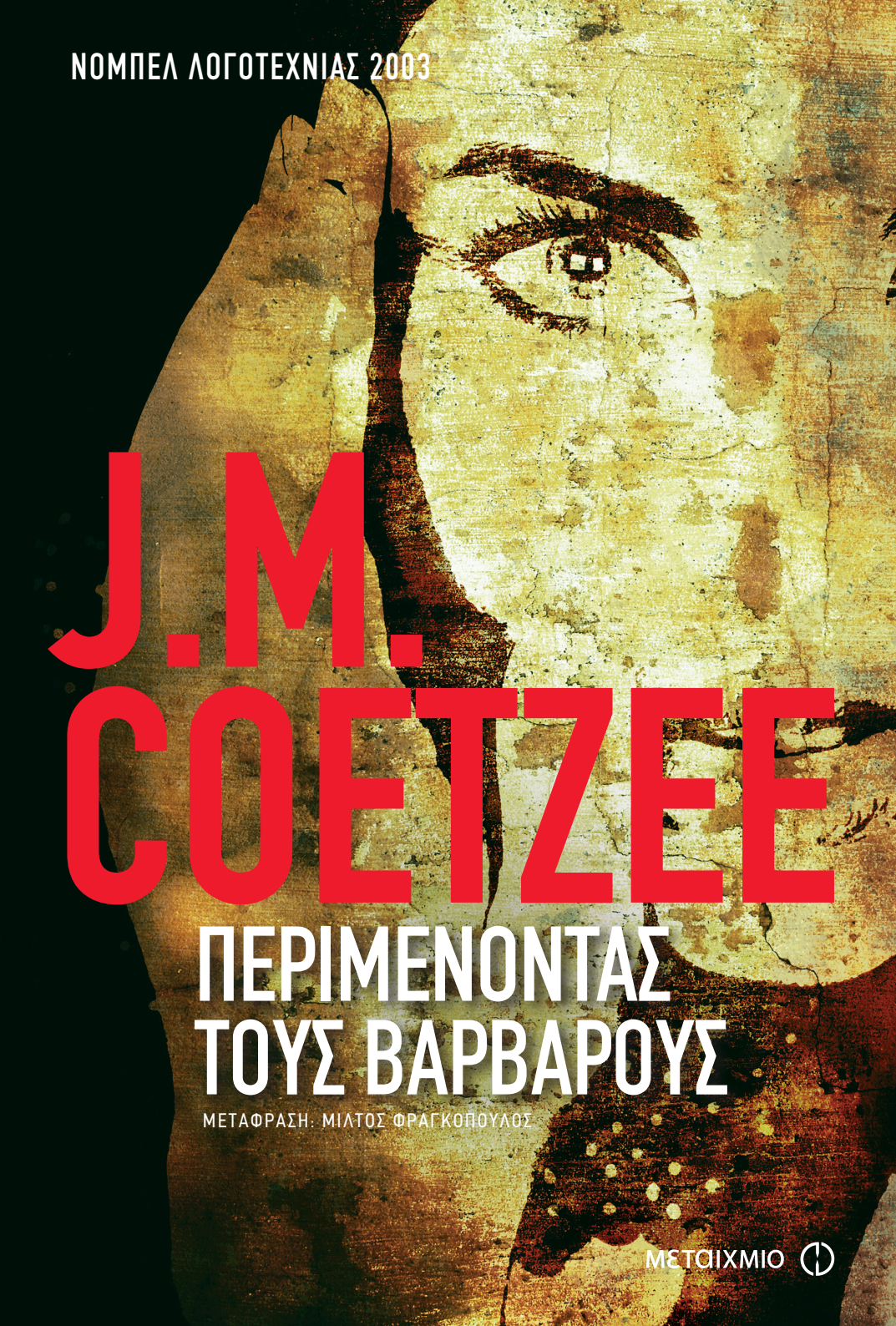

ΝΟΜΠΕΛ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ 2003

**J.M.
COETZEE**

**ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ
ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ**

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΜΙΛΤΟΣ ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΕΤΕΙΧΜΙΟ

Κεφάλαιο 1

ΤΕΤΟΙΟ ΠΡΑΜΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΤΟ ΒΛΕΠΩ: δυο μικροί γυάλινοι δίσκοι κρεμασμένοι μπροστά απ' τα μάτια του με συρματινες θηλιές. Μήπως είναι τυφλός; Αν ήταν για να κρύψει μάτια που δεν βλέπουν, θα το καταλάβαινα. Μα δεν είναι τυφλός. Οι δίσκοι είναι σκούροι. Αδιαφανείς από 'δώ, μα εκείνος βλέπει από μέσα τους. Μου λέει πως είναι καινούργια εφεύρεση. «Προστατεύουν τα μάτια απ' την αντηλιά» λέει. «Θα σου ήταν χρήσιμα εδώ στην έρημο. Χαλαρώνουν τα βλέφαρα. Και μειώνονται οι πονοκέφαλοι. Κοίτα». Αγγίζει ελαφρά τις άκρες των ματιών του. «Γλιτώνεις κι απ' τις ρυτίδες». Ξαναβάζει τα γυαλιά του. Είναι αλήθεια. Το δέρμα του είναι νεανικό. «Στην πρωτεύουσα όλοι τα φοράνε».

Καθόμαστε στο καλύτερο δωμάτιο του πανδοχείου, μ' ένα κανάτι ανάμεσά μας και μια γαβάθα ξηρούς καρπούς. Δεν συζητάμε τον λόγο του ερχομού του. Βρίσκεται εδώ μετά την εξαγγελία των έκτακτων μέτρων· αυτό είναι αρκετό. Μιλάμε λοιπόν για το κυνήγι. Μου λέει για την τελευταία εξόρμηση που συμμετείχε, όπου σφαχτήκανε χιλιάδες ελάφια, γουρούνια και αρκούδες· τόσες χιλιάδες, που αναγκαστήκανε ν' αφήσουν ένα ολόκληρο βουνό από κουφάρια να σαπίσει («Κι ήταν κρίμα»).

Του λέω για τα μεγάλα κοπάδια από πάπιες και χήνες που κατεβαίνουν κάθε χρόνο στη λίμνη και για τους τρόπους που χρησιμοποιούν οι ιθαγενείς για να τις πιάνουν. Του προτείνω να τον πάρω μαζί μου μια νύχτα που βγαίνουν οι ιθαγενείς για ψάρεμα με τις βάρκες. «Είναι μια εμπειρία που δεν πρέπει να τη χάσεις» λέω· «οι ψαράδες κρατάνε αναμμένα δαδιά και χτυπούν τύμπανα πάνω απ' τα νερά για να σπρώξουν τα ψάρια προς τα δίχτυα που έχουν απλώσει». Κουνάει το κεφάλι του καταφατικά. Μου λέει για κάποια άλλη μεθοριακή περιοχή που επισκέφτηκε, όπου οι κάτοικοι τρώνε ορισμένα φίδια που τα 'χουν για μεγάλη λιχουδιά, και για μια πελώρια αντιλόπη που σκότωσε.

Περπατάει κάπως αδέξια ανάμεσα στα ασυνήθιστα για κείνον έπιπλα, μα δεν βγάζει τα γυαλιά του. Πάει ωρίς για ύπνο. Μένει εδώ στο πανδοχείο γιατί είναι το καλύτερο μέρος που διαθέτει η πόλη για την εγκατάσταση ενός ξένου. Τόνισα στο προσωπικό πως πρόκειται για έναν πολύ σπουδαίο επισκέπτη. «Ο συνταγματάρχης Τζολ είναι του Τρίτου Γραφείου» τους λέω. «Το Τρίτο Γραφείο είναι σήμερα το πιο σπουδαίο τμήμα της Αυτοκρατορικής Χωροφυλακής». Τουλάχιστον αυτό ακούμε από τις φήμες που μας φτάνουν, πάντοτε καθυστερημένα, από την πρωτεύουσα. Ο ιδιοκτήτης γνέφει καταφατικά κι οι καμαριέρες σκύβουν το κεφάλι. «Πρέπει να του κάνουμε καλή εντύπωση».

Κουβαλάω το στρώμα μου στην ταράτσα με τις πολεμίστρες, όπου το νυχτερινό αεράκι προσφέρει κάποια ανακούφιση απ' τον καύσωνα. Πάνω στις επίπεδες στέγες της πόλης διακρίνω, με το φως του φεγγαριού, τα σχήματα κι άλλων ανθρώπων που κοιμούνται. Κάτω απ' τις καρυδιές της πλατείας μια συζήτηση συνεχίζεται χαμηλόφωνα. Μέσα στο σκοτάδι μια πίπα φέγγει σαν πυγολαμπίδα, σβήνει και ξαναφέγγει. Το καλοκαίρι προχω-

ράει αργά προς το τέλος του. Τα δέντρα βαρυγκομούν κάτω απ' το βαρύ φορτίο τους. Την πρωτεύουσα έχω να τη δω από τότε που ήμουν νέος.

Ξυπνάω πριν χαράξει και περνώ στις μύτες των ποδιών μου δίπλα απ' τους κοιμισμένους στρατιώτες που στριφογυρνούν, αναστενάζουν κι ονειρεύονται μανάδες κι αγαπητικές, για να κατέβω τα σκαλιά. Από τον ουρανό χιλιάδες αστέρια μάς κοιτάνε. Αλήθεια, είμασθ' εδώ στη στέγη του κόσμου. Όταν ξυπνάς τη νύχτα έξω στη φύση, ένα δέος σε κυριεύει.

Ο σκοπός στην πύλη κάθεται με σταυρωμένα πόδια, σε ύπνο βαθύ, αγκαλιά με το μουσκέτο του. Το παραθύρι του πορτιέρη είναι κλειστό· το καρτσάκι του στέκει απέξω. Περνώ.

«Δεν διαθέτουμε ειδικούς χώρους για φυλακισμένους» εξηγώ. «Δεν έχουμε μεγάλη εγκληματικότητα εδώ, κι οι ποινές είναι συνήθως κάποιο πρόστιμο ή καταναγκαστικά έργα. Αυτή η καλύβα είναι απλώς μια αποθήκη που συνδέεται με τον σιτοβολώνα, όπως βλέπετε». Μέσα είναι σκοτεινά και βρομάει. Δεν υπάρχουν παράθυρα. Οι δυο φυλακισμένοι κείτονται δεμένοι στο δάπεδο. Η δυσσομία προέρχεται απ' αυτούς. Μπόχα από κάτωρα. Φωνάζω του φρουρού να έρθει μέσα: «Βάλ' τους να πλυθούν, και γρήγορα, σε παρακαλώ».

Συνοδεύω τον επισκέπτη μου στο ψυχρό ημίφως του σιτοβολώνα. «Ελπίζουμε να συγκεντρώσουμε τρεις χιλιάδες δεμάτια από τις κοινοτικές γαίες εφέτος. Σπέρνουμε μονάχα μια φορά τον χρόνο. Ο καιρός μάς ευνόησε». Μιλάμε για τα ποντίκια και τους τρόπους αντιμετώπισής τους. Όταν επιστρέφουμε στην καλύβα μυρίζει αλισίβα, και οι φυλακισμένοι είναι έτοιμοι, γο-

νατιστοί σε μια γωνιά. Ο ένας είναι γέρος, ο άλλος ένα μικρό αγόρι. «Τους πιάσανε πριν από λίγες μέρες» λέω. «Έγινε μια επιδρομή κάπου τριάντα χιλιόμετρα από 'δώ. Περίεργο. Συνήθως δεν πλησιάζουν το φρούριο. Αυτούς τους δύο τους συλλάβανε μετά. Δένε πως δεν έχουν καμιά σχέση με την επιδρομή. Δεν ξέρω. Μπορεί και να 'ναι αλήθεια. Αν θέλετε να τους μιλήσετε, θα σας βοηθήσω εγώ με τη γλώσσα. Είμαι στη διάθεσή σας».

Το πρόσωπο του αγοριού είναι φουσκωμένο και μελανιασμένο· το ένα μάτι πρησμένο και κλειστό. Κάθομαι ανακούρκουδα μπροστά του και του χτυπάω ελαφρά το μάγουλο. «Άκουσε, μικρέ» λέω στη διάλεκτο των συνόρων «θέλουμε να σου μιλήσουμε».

Δεν απαντάει.

«Καμώνεται τάχα μου» λέει ο φρουρός. «Όλα τα καταλαβαίνει».

«Ποιος τον χτύπησε;» ρωτάω.

«Όχι εγώ» μου λέει «έτσι ήταν όταν τον φέρανε».

«Ποιος σε χτύπησε;» ρωτάω το αγόρι.

Δεν με ακούει. Καρφώνει το βλέμμα του πάνω απ' τον ώμο μου, όχι στον φρουρό, μα στον συνταγματάρχη Τζολ που στέκεται δίπλα του.

Γυρνάω στον Τζολ. «Μάλλον δεν θα 'χει ξαναδεί τέτοιο πράγμα». Του δείχνω. «Εννοώ τα ματογυάλια. Θα νομίζει πως είστε τυφλός». Αλλά ο Τζολ δεν μου ανταποδίδει το χαμόγελο. Μπροστά στους κρατούμενους, φαίνεται, πρέπει να τηρείς κάποια συγκεκριμένη στάση.

Απευθύνομαι στον γέρο. «Παπούλη, άκουσέ με. Σας φέραμε εδώ γιατί σας πιάσαμε μετά από ένα πλιάτικο στα κοπάδια. Ξέρεις πόσο σοβαρό είναι. Ξέρεις ότι μπορεί να τιμωρηθείτε γι' αυτό».

Βγάζει τη γλώσσα για να υγράνει τα χείλη του. Το πρόσωπό του είναι γκρίζο κι εξαντλημένο.

«Παππούλη, βλέπεις αυτό τον κύριο; Αυτός ο κύριος ήρθε απ' την πρωτεύουσα. Πηγαίνει σ' όλα τα φρούρια των συνόρων. Δουλειά του είναι να βρίσκει την αλήθεια. Αυτό κάνει. Βρίσκει την αλήθεια. Αν δεν μιλήσεις σε μένα, τότε θα πρέπει να μιλήσεις σ' αυτόν. Καταλαβαίνεις;»

«Εξοχότατε» λέει εκείνος. Η φωνή του βραχνή· καθαρίζει τον λαιμό του. «Εξοχότατε, εμείς δεν έχουμε ιδέα από κλεψιές. Οι στρατιώτες μάς σταμάτησαν και μας δέσανε. Δίχως λόγο. Περπατούσαμε, ερχόμασταν εδώ για τον γιατρό. Ετούτος 'δώ είναι γιος της αδελφής μου. Έχει μια πληγή που δεν γιαίνει. Δεν είμαστε κλέφτες. Δείξε στους εξοχότατους την πληγή σου».

Γρήγορα, με χέρι και με δόντια, το αγόρι αρχίζει να ξετυλίγει τα κουρέλια που περιδένουν τον ένα του βραχίονα. Τα τελευταία κομμάτια, γεμάτα ξεραμένα αίματα και πύον, είναι κολλημένα στο πετσί, αλλά ανασηκώνει τις άκρες για να μου δείξει το κόκκινο και φλογισμένο χείλος της πληγής.

«Βλέπετε» λέει ο γέρος «με τίποτα δεν γιαίνει. Το έφερνα εδώ στον γιατρό όταν μας σταμάτησαν οι στρατιώτες. Αυτό είν' όλο».

Βγαίνω με τον επισκόπητή μου και περπατάμε κατά το πανδοχείο. Διασχίζουμε την πλατεία. Τρεις γυναίκες μάς προσπερνάνε· γυρίζουν από το αρδευτικό φράγμα με τα καλάθια της μπουγάδας στα κεφάλια τους. Μας κόβουν με ματιές γεμάτες περιέργεια, κρατώντας τον λαιμό τους ψηλά. Ο ήλιος καίει.

«Αυτοί οι δυο είναι οι πρώτοι που πιάνουμε εδώ και πολύ καιρό» λέω. «Τελείως τυχαίο· κανονικά δεν θα 'χαμε βαρβάρους να σας δείξουμε. Αυτές οι λεγόμενες ληστοςυμμορίες δεν είναι και τίποτα σοβαρό. Κλέβουν μερικά πρόβατα ή αρπάζουν κανένα γελάδι από κάποιο караβάνι. Καμιά φορά κάνουμε κι εμείς επιδρομές στα δικά τους. Πρόκειται για κάτι εξαθλιωμένους νομάδες με μικρά κοπάδια, που ζουν στις όχθες του ποταμού.

Είναι σαν τρόπος ζωής. Ο γέρος λέει πως ερχόντουσαν για τον γιατρό. Ίσως να είναι αλήθεια. Κανείς δεν θα 'παιρνε έναν γέρο κι ένα άρρωστο παιδί σε μια επιδρομή».

Συνειδητοποιώ πως μιλάω σαν μάρτυρας υπεράσπισης.

«Βέβαια δεν μπορεί κανείς να είναι σίγουρος. Αλλά ακόμα κι αν λένε ψέματα, σε τι σας είναι χρήσιμοι δυο απλοϊκοί άνθρωποι σαν κι αυτούς;»

Προσπαθώ να κρύψω τον εκνευρισμό που μου προκαλεί η αινιγματική σιωπή του, αυτός ο μυστηριακός θεατρinισμός με τις σκούρες ασπίδες που καλύπτουν υγιέστατα μάτια. Περπατάει με τα χέρια σταυρωμένα μπροστά σαν γυναίκα.

«Πάντως» λέει «πρέπει να τους ανακρίνω. Απόψε. Εντάξει; Θα φέρω και τον βοηθό μου. Θα χρειαστώ και κάποιον να με βοηθήσει με τη γλώσσα. Ο φρουρός ίσως. Ξέρει;».

«Όλοι μας εδώ συνεννοούμαστε. Θα προτιμούσατε να μην έρθω εγώ;»

«Θα βαρεθείτε. Είναι κάμποσες τυπικές διαδικασίες που πρέπει να διεκπεραιώσουμε».

Τις κραυγές που είπανε πολλοί πως άκουσαν απ' τον σιτοβολώνα εγώ δεν τις ακούω. Εκείνο το βράδυ, καθώς κάνω τις δουλειές μου, έχω διαρκώς συναίσθηση του τι μπορεί να συμβαίνει, και το αυτί μου είναι στραμμένο στη συχνότητα του ανθρώπινου πόνου. Μα ο σιτοβολώνας είναι ένα ογκώδες κτίριο με βαριές πόρτες και μικροσκοπικά παράθυρα. Βρίσκεται πέρα απ' τα σφαγεία και τον αλευρόμυλο στη νότια συνοικία. Κι επίσης, αυτό που κάποτε ήταν ένα προκεχωρημένο φυλάκιο, κι ύστερα ένα μεθοριακό φρούριο, μεγάλωσε και είναι σήμερα μια αγροτική κοινότητα, μια πόλη τριών χιλιάδων ψυχών, όπου ο θόρυβος

της ζωής, ο θόρυβος που κάνουν όλες αυτές οι ψυχές ένα ζεστό καλοκαιριάτικο βράδυ δεν σταματάει επειδή κάποιος κάπου κραυγάζει. (Εδώ σε κάποιο σημείο αρχίζω να κάνω τον μάρτυρα υπεράσπισης του εαυτού μου.)

Όταν ξαναβλέπω τον συνταγματάρχη Τζολ –όταν ευκαιρεί– φέρνω την κουβέντα στα βασανιστήρια. «Και τι γίνεται αν ο κρατούμενος λέει την αλήθεια» ρωτάω «κι όμως βλέπει πως δεν τον πιστεύουν; Δεν είναι φριχτή η θέση του; Φαντάσου: να θες να παραδοθείς, να παραδίσεις, να μην έχεις τίποτ' άλλο να δώσεις, να 'χεις σπάσει, κι όμως να σε πιέζουν να δώσεις κι άλλα! Και τι ευθύνη για τον ανακριτή! Πώς μπορείς να ξέρεις τότε ένας άνθρωπος σου λέει την αλήθεια;».

«Υπάρχει κάποιος τόνος» λέει ο Τζολ. «Ένας ιδιαίτερος τόνος χρωματίζει τη φωνή του ανθρώπου που λέει την αλήθεια. Η εκπαίδευση κι η πείρα μάς μαθαίνουν να ξεχωρίζουμε αυτό τον τόνο».

«Ο ιδιαίτερος τόνος της αλήθειας! Τον ξεχωρίζετε ακόμα και στην καθημερινή ομιλία; Μπορείτε να καταλάβετε αν εγώ σας λέω αλήθεια ή ψέματα;»

Αυτή είναι η πιο οικεία στιγμή που είχαμε ως τώρα, την οποία προσπερνά με μια κίνηση του χεριού. «Όχι, δεν καταλάβατε τι εννοώ. Μιλάω μονάχα για κάποιες ειδικές περιπτώσεις. Για την περίπτωση όπου ανιχνεύω την αλήθεια, όπου εξασκώ πίεση για να τη βρω. Πρώτα ακούω ένα σωρό ψέματα· λοιπόν –έτσι γίνεται πάντα– πρώτα ψέματα, ύστερα πίεση, μετά κι άλλα ψέματα, ύστερα κι άλλη πίεση, μετά το σπάσιμο, ύστερα κι άλλη πίεση, και τέλος η αλήθεια. Έτσι φτάνουμε στην αλήθεια».

Ο πόνος είναι η αλήθεια. Όλα τ' άλλα είναι αμφισβητήσιμα. Αυτό είναι το συμπέρασμα απ' την κουβέντα μου με τον συνταγματάρχη Τζολ, που τον φαντάζομαι, με τα καθαρά και φροντισμένα νύχια του, τα μοβ μαντίλια και τα μαλακά παπούτσια,

πίσω στην πρωτεύουσα όπου τόσο ποθεί, το βλέπω, να επιστρέψει, να συζητάει χαμηλόφωνα με τους φίλους του σε διαδρόμους θεάτρων στα διαλείμματα του έργου.

(Όμως, από την άλλη, ποιος είμ' εγώ για να τον κρίνω, κρατώντας τάχα μου τις αποστάσεις; Πίνω μαζί του, τρώω μαζί του, του δείχνω τ' αξιοθέατα, του παρέχω κάθε δυνατή βοήθεια, όπως ορίζει το αντίγραφο της διαταγής που έφερε μαζί του, κι ακόμα παραπάνω. Η Αυτοκρατορία δεν απαιτεί ν' αγαπιούνται οι υπάλληλοί της μεταξύ τους· απλώς να εκτελούν τα καθήκοντά τους.)

Η αναφορά που υποβάλλει σε μένα, ως δικαστικό επίτροπο της περιοχής, είναι σύντομη.

«Κατά την διάρκεια της ανακρίσεως ενετοπίσθησαν αντιφάσεις εις την κατάθεσιν του κρατούμενου. Αδυνατών να παράσχη σαφείς εξηγήσεις, ο κρατούμενος εξηγηρίωθη και επετέθη κατά του ανακρίνοντος αξιωματικού. Επηκολούθησε συμπλοκή, καθ' ην ο κρατούμενος προσέκρουσε βιαίως επί του τοίχου. Αι προσπάθειαι διά την επαναφοράν των αισθήσεών του απέβησαν μάταιοι».

Για την ολοκλήρωση της διαδικασίας, σύμφωνα με το γράμμα του νόμου, καλώ τον φρουρό να καταθέσει. Απαγγέλλει κι εγώ καταγράφω τα λόγια του: «Ο κρατούμενος κατελήφθη υπό μανίας και επετέθη κατά του επισκέπτου αξιωματικού. Εκλήθη να βοηθήσω να ακινητοποιηθή. Ότε όμως έφθασα, η συμπλοκή είχε τελειώσει. Ο κρατούμενος ήτο αναισθητος και είχε αίματα στη μύτη». Του δείχνω πού να βάλει την υπογραφή του. Παίρνει την πένα από το χέρι μου με σεβασμό.

«Δεν μου λες, ο αξιωματικός σου είπε τι να μου πεις;» τον ρωτάω σιγανά.

«Μάλιστα, κύριε διοικητά».

«Τα χέρια του κρατούμενου ήταν δεμένα;»

«Μάλιστα· δηλαδή όχι, κύριε διοικητά».

Του κάνω νόημα να φύγει και συμπληρώνω την εντολή ταφής.

Όμως προτού πέσω για ύπνο παίρνω ένα φανάρι, διασχίζω την πλατεία, κάνω μια μεγάλη βόλτα απ' τα στενά κι ασύχναστα δρομάκια και φτάνω στον σιτοβολώνα. Στην πόρτα της καλύβας είναι καινούργιος σκοπός, άλλο ένα χωριατόπουλο, τυλιγμένο στην κουβέρτα του· κοιμάται. Ένας γρύλος σταματάει το τραγούδι του καθώς πλησιάζω. Το τράβηγμα του σύρτη δεν ξυπνάει τον σκοπό. Μπαίνω στην καλύβα κρατώντας το φανάρι ψηλά, καταπατώντας, όπως συναισθάνομαι, το άγιο πλέον ή βέβηλο χώμα (υπάρχει άραγε καμιά διαφορά;), την κρύπτη όπου φυλάγονται και συντηρούνται τα του Κράτους Μυστήρια.

Το αγόρι κείται σ' ένα αχυρένιο στρώμα στη γωνιά, σώο, ζωντανό. Κάνει πως κοιμάται, μα το τεντωμένο του κορμί τον προδίδει. Τα χέρια του είναι δεμένα μπροστά. Στην άλλη άκρη είναι ένας μακρόστενος άσπρος μπόγος.

Ξυπνάω τον σκοπό. «Ποιος σου 'πε ν' αφήσεις το πτώμα εδώ πέρα; Ποιος το 'ραψε;»

Ακούει την οργή στη φωνή μου. «Ήταν αυτός που ήρθε με τον άλλο εξοχότατο, κύριε διοικητά. Ήταν εδώ όταν ήρθα για υπηρεσία. Είπε στο παιδί, τον άκουσα, είπε “Κοιμήσου με τον παππούλη σου να του κρατήσεις συντροφιά”. Καμώθηκε πως θα το 'ραβε και τ' αγόρι μες στο σάβανο, ναι, στο ίδιο σάβανο, μα δεν το 'κανε».

Ενώ το αγόρι κοιμάται τεντωμένο, με τα μάτια σφιγμένα σφαλίστά, κουβαλάμε το πτώμα έξω. Στην αυλή δίνω στον φρουρό να κρατήσει το φανάρι. Ψάχνω τη ραφή με την άκρη του σουγιά μου, σκίζω το σάβανο και ξεσκεπάζω το κεφάλι του γέρου.

Τα γκρίζα γένια είναι μέσα στα αίματα. Τα χείλη λιωμένα και τραβηγμένα προς τα πίσω. Τα δόντια είναι σπασμένα. Η κόρη του ενός ματιού είναι στραμμένη προς τα μέσα, το άλλο μάτι μια ματωμένη τρύπα. «Κλείσ' το» λέω. Ο φρουρός σιάζει πρόχειρα το πανί. Ξανανοίγει. «Λένε πως χτύπησε το κεφάλι του στον τοίχο. Εσύ τι λες;» Με κοιτάζει ανήσυχος. «Φέρε λίγο σπάγγο και δέσ' το εδώ».

Κρατάω το φανάρι πάνω απ' το αγόρι. Δεν έχει κουνήσει. Μα, όταν σκύβω για ν' ακουμπήσω το μάγουλό του, τραβιέται κι αρχίζει να τρέμει με σπασμούς που τραντάζουν ολόκληρο το κορμί του. «Άκου, μικρέ» λέω «δεν θα σου κάνω κακό». Γυρνάει ανάσκελα και φέρνει τα δεμένα χέρια του μπροστά απ' το πρόσωπό του. Είναι πρησμένα, το χρώμα τους μαβί. Ψαχουλεύω τα δεσμά με τα δάχτυλα. Όλες μου οι κινήσεις προς αυτό το αγόρι είναι αδέξιες. «Άκου: πρέπει να πεις στον αξιωματικό την αλήθεια. Δεν γυρεύει τίποτ' άλλο από σένα – μόνο την αλήθεια. Μόλις βεβαιωθεί πως του λες την αλήθεια, δεν θα σε πονέσει άλλο. Πρέπει όμως να του πεις ό,τι ξέρεις, όλα. Πρέπει να απαντάς την αλήθεια σε κάθε του ερώτηση. Κι αν νιώσεις πόνο, κάνε κουράγιο». Πιάνω τον κόμπο και κατορθώνω επιτέλους να χαλαρώσω το σκοινί. «Τρίψε τα χέρια σου να τρέξει το αίμα». Βάζω τα χέρια του ανάμεσα στις παλάμες μου και κάνω ελαφρές εντριβές. Κουνάει τα δάχτυλά του με δυσκολία και πόνο. Δεν μπορώ να πω πως κάνω τίποτα περισσότερο απ' ό,τι μια μάνα που παρηγορεί το παιδί της μετά από μια έκρηξη οργής του πατέρα του. Ούτε μου διαφεύγει πως ο ανακριτής μπορεί να φοράει δυο μάσκες, να μιλάει με δυο φωνές, μια άγρια και μια σαγηνευτική.

«Του δώσανε τίποτα να φάει απόψε;» ρωτάω τον σκοπό.

«Δεν ξέρω».

«Εφαγες τίποτα;» ρωτάω το αγόρι. Κουνάει αρνητικά το κεφάλι του. Νιώθω ένα βάρος στην καρδιά. Δεν θέλησα καθόλου να μπλεχτώ σ' αυτή την υπόθεση. Πού θα καταλήξει δεν ξέρω. Στρέφομαι προς τον φρουρό. «Φεύγω τώρα, αλλά θέλω να κάνεις τρία πράγματα. Πρώτον, όταν τα χέρια του παιδιού συνέρθουν, να τα ξαναδέσεις, αλλά όχι τόσο σφιχτά, ώστε να πρηστούν. Δεύτερον, θέλω ν' αφήσεις το πτώμα εκεί που βρίσκεται, στην αυλή. Μην το ξαναβάλεις μέσα. Νωρίς το πρωί θα στείλω να το πάρουνε για θάψιμο κι εσύ θα τους το παραδώσεις. Αν γίνουν τίποτα ερωτήσεις, να πεις πως εγώ έδωσα διαταγή. Τρίτον, να κλειδώσεις την καλύβα και να 'ρθεις μαζί μου. Θα σου δώσω κάτι απ' τα μαγειρεία να πας του παιδιού να φάει. Έλα».

Όχι, δεν είχα καμιά διάθεση να μπλέξω. Είμαι ένας επαρχιακός επίτροπος, ένας υπεύθυνος αξιωματούχος στην υπηρεσία της Αυτοκρατορίας, που υπηρετεί εκτελώντας καθημερινά το χρέος του σ' ετούτη τη νωχελική παραμεθόρια περιοχή, περιμένοντας να βγει στη σύνταξη. Εισπράττω τους φόρους και τη δεκάτη, διοικώ και κατανέμω τις κοινοτικές γαίες, φροντίζω για τον εφοδιασμό της φρουράς, επιβλέπω τους νεαρούς κατώτερους αξιωματικούς που είναι οι μόνοι αξιωματικοί που έχουμε εδώ πέρα, κοιτάζω να διεξάγεται ομαλά το εμπόριο, προεδρεύω στο δικαστήριο δυο φορές την εβδομάδα. Κατά τ' άλλα, βλέπω τον ήλιο να ανατέλλει και να δύει, τρώω και κοιμάμαι, κι είμαι ευχαριστημένος. Όταν έρθει η ώρα μου να φύγω απ' αυτό τον κόσμο, ελπίζω να παραχωρηθούν εις μνήμην μου τρεις γραμμές με μικρά γράμματα σε κάποιο φύλλο της Εφημερίδος της Αυτοκρατορικής Κυβερνήσεως. Δεν ζήτησα τίποτα παραπάνω από μια ήσυχη ζωή σε μια ήσυχη εποχή.

Μα τον περασμένο χρόνο άρχισαν να μας φτάνουν από την πρωτεύουσα ειδήσεις που μιλούσαν για αναβρασμό στις τάξεις

των βαρβάρων. Έμποροι που ταξιδεύανε σε δρόμους ασφαλείς δέχτηκαν επιθέσεις και τους λήστεψαν τα πάντα. Οι ζωοκλοπές είχαν αυξηθεί σε βαθμό προκλητικό. Μια ομάδα υπαλλήλων του τμήματος απογραφών είχε εξαφανιστεί, κι αργότερα όλοι τους βρέθηκαν θαμμένοι σε ρηχούς τάφους. Ένας έπαρχος πυροβολήθηκε σε μια περιοδεία του. Είχαν αναφερθεί και συγκρούσεις με περίπολα σ' ακριτικά φυλάκια. Οι βαρβαρικές φυλές εξοπλίζονται, έλεγαν οι φήμες. Η Αυτοκρατορία έπρεπε να λάβει προληπτικά μέτρα, γιατί σίγουρα θα ξέσπαγε πόλεμος.

Εγώ αυτό τον αναβρασμό δεν τον έβλεπα καθόλου. Είχα παρατηρήσει πως μια φορά σε κάθε γενιά, οπωσδήποτε, εμφανίζεται μια φάση υστερίας σχετικά με τους βαρβάρους. Δεν υπάρχει γυναίκα στις παραμεθόριες περιοχές που να μην έχει ονειρευτεί κάποιον μελαψό βάρβαρο να ξεγλιστράει κάτω απ' το κρεβάτι της και να την αρπάζει απ' το πόδι, κανένας άντρας που να μην έχει κατατρομάξει τον εαυτό του βλέποντας δράματα με στίφη βαρβάρων να εισβάλλουν στο σπίτι του, να σπάνε τα πιάτα, να βάζουν φωτιά στις κουρτίνες και να βιάζουν τις κόρες του. Αυτά τα όνειρα είναι το αποτέλεσμα μιας υπερβολικής άνεσης. Δείξτε μου μια στρατιά βαρβάρων κι εγώ θα πιστέψω.

Στην πρωτεύουσα η μεγάλη ανησυχία ήταν μήπως τελικά οι βαρβαρικές φυλές του βορρά και της δύσης ενωθούν. Αξιωματικοί του γενικού επιτελείου στάλθηκαν στα σύνορα για επιθεωρήσεις. Ορισμένες φρουρές ενισχύθηκαν. Όσοι έμποροι ζήτησαν, έλαβαν αμέσως στρατιωτική συνοδεία. Και αξιωματικοί του Τρίτου Γραφείου φάνηκαν για πρώτη φορά στα σύνορα, φύλακες του κράτους, ειδικοί στ' απόκρυφα του ανατρεπτισμού, μύστες της αλήθειας, διδάκτορες της ανακρίσεως. Έτσι τώρα φαίνεται πως τα εύκολά μου χρόνια φτάνουν στο τέλος τους, τα χρόνια όπου μπορούσα να κοιμάμαι με τη συνείδησή μου ήσυ-

χη, γνωρίζοντας πως μ' ένα σκούνημα από 'δώ κι ένα σπρώξιμο από 'κεί ο κόσμος θα συνέχιζε σταθερά την πορεία του. Γιατί να μην είχα παραδώσει αυτούς τους δυο ανεκδιήγητους κρατούμενους στον συνταγματάρχη; σκέφτομαι. «Ορίστε, συνταγματάρχα μου, εσείς είστε ο ειδικός, πάρτε τους και κάντε ό,τι θέλετε!» Αν είχα πάει για κυνήγι για μερικές μέρες, όπως θα 'πρεπε να είχα κάνει, ή μια βόλτα στο ποτάμι ίσως, κι είχα επιστρέψει, και δίχως να διαβάσω, ή απλώς ρίχνοντας μια βιαστική ματιά, είχα βάλει τη σφραγίδα μου στην αναφορά του, αποφεύγοντας να ρωτήσω τι σήμαινε η λέξη «έρευναι» ή τι βρισκόταν από κάτω της όπως τα δόκανα κάτω απ' τα φύλλα – αν είχα κάνει αυτό που έπρεπε, το σωστό, τότε ίσως να μπορούσα να επιστρέψω στο κυνήγι μου και στη νηφάλια απόλαυση της ζωής, περιμένοντας να σταματήσουν οι προκλήσεις και οι κλυδωνισμοί στα σύνορα να υποχωρήσουν. Αλίμονο όμως, δεν καβάλησα το άλογο να φύγω. Για λίγο έκλεισα τ' αυτιά μου στον θόρυβο που ερχόταν απ' την καλύβα με τα εργαλεία δίπλα στον σιτοβολώνα· ύστερα όμως, τη νύχτα, πήρα ένα φανάρι και πήγα να δω.

Ολόγυρα παντού και μέχρι τη γραμμή του ορίζοντα η γη είναι κάτασπρη απ' το χιόνι. Πέφτει από έναν ουρανό όπου η πηγή του φωτός είναι διάχυτη και πανταχού παρούσα, λες κι ο ήλιος διαλύθηκε κι έγινε σύννεφο, άχνη. Στ' όνειρο διαβαίνω την πύλη του στρατοπέδου, δίπλα απ' το κοντάρι δίχως σημαία. Η πλατεία εκτείνεται μπροστά μου. Οι άκρες της σμίγουν με τον φωτεινό ουρανό. Οι τοίχοι, τα δέντρα, τα σπίτια έχουν συρρικνωθεί, έχουν γίνει άυλα και χάνονται στον χώρο.

Καθώς διασχίζω την πλατεία, σκούρα σχήματα ξεπροβάλλουν μέσ' απ' το λευκό, παιδιά που παίζουν χτίζοντας ένα κάστρο

από χιόνι, όπου στην κορυφή του έχουν καρφώσει μια κόκκινη σημαϊούλα. Τους έχουν φορέσει γάντια, μπότες και σκουφιά για να τα προστατέψουν απ' το κρύο. Χούφτα χούφτα το μαζεύουν και σοβατίζουν τους τοίχους του κάστρου τους και το στεριώνουν. Η ανάσα τους βγαίνει απ' τα στόματά τους σε μικρά μικρά συννεφάκια. Οι πολεμίστρες γύρω απ' το κάστρο είναι σχεδόν τελειωμένες. Τεντώνω τ' αυτιά μου για να εισχωρήσω στ' αδιάκοπο βουητό που αναδίνουν οι φωνές τους, μα δεν μπορώ να ξεχωρίσω λέξη.

Έχω συναίσθηση του όγκου μου, της βαριάς σκιάς μου, γι' αυτό δεν ξαφνιάζομαι που τα παιδιά σκορπίζουν δεξιά κι αριστερά καθώς πλησιάζω. Όλα εκτός από ένα, πιο μεγάλο απ' τ' άλλα, ίσως και να μην είναι πια παιδί. Κάθεται γονατιστή στο χιόνι, με την πλάτη γυρισμένη προς τα μένα, δουλεύοντας στην πόρτα του κάστρου, σκάβοντας, γεμίζοντας, πλάθοντας. Στέκομαι από πίσω της και κοιτάζω. Εκείνη δεν γυρνάει. Προσπαθώ να φανταστώ το πρόσωπο ανάμεσα στα πέταλα του μυτερού σκούφου, μα δεν τα καταφέρνω.

Το αγόρι είναι ξαπλωμένο ανάσκελα, γυμνό· κοιμάται, ανασαίνοντας γρήγορα και κοφτά. Το δέρμα του γυαλίζει απ' τον ιδρώτα. Για πρώτη φορά το χέρι του είναι δίχως επίδεσμο και βλέπω την αποκρουστική πληγή που κάλυπτε. Φέρνω το φανάρι πιο κοντά. Η κοιλιά του και τα δυο πλευρά του είναι γεμάτα μικρές αμυχές, μώλωπες και πληγές, ορισμένες με νωπό το αίμα πάνω τους.

«Τι του κάνανε;» ψιθυρίζω στον φρουρό, τον ίδιο νεαρό με χτες το βράδυ.

«Ένα μαχαίρι» μου απαντά κι αυτός ψιθυριστά. «Ένα τόσο δα μαχαίράκι, να». Απλώνει αντίχειρα και δείκτη. Πιάνοντας το

αέρινο μαχαιράκι του, το μπήγει στο κορμί του κοιμισμένου αγοριού, και το στρίβει αργά, σαν κλειδί, πρώτα αριστερά και μετά δεξιά. Ύστερα το βγάζει, κατεβάζει το χέρι του και στέκεται περιμένοντας.

Γονατίζω πάνω απ' το αγόρι, φέρνοντας το φως κοντά στο πρόσωπό του, και το σκουντάω. Τα μάτια του ανοίγουν κουρασμένα και ξανακλείνουν. Αναστενάζει, η ανάσα του γίνεται πιο αργή. «Άκου!» του λέω. «Βλέπεις ένα κακό όνειρο. Πρέπει να ξυπνήσεις». Ανοίγει τα μάτια του και, σφίγγοντας τα βλέφαρά του για ν' αποφύγει το φως, με κοιτάζει.

Ο φρουρός προσφέρει ένα κατσαρόλι με νερό. «Μπορεί να σταθεί καθιστός;» ρωτάω. Ο φρουρός κουνάει το κεφάλι του αρνητικά. Ανασηκώνει το αγόρι και το βοηθά να πει.

«Άκου» του λέω. «Μου είπαν πως ομολόγησες. Λένε πως παραδέχτηκες ότι εσύ κι ο γέρος κι άλλοι δικοί σας κλέψατε άλογα και πρόβατα. Είπες ότι οι άντρες της φυλής σου αρματώνονται κι ότι την άνοιξη θα ξεσηκώσετε μαζί μ' όλους τους άλλους μεγάλο πόλεμο εναντίον της Αυτοκρατορίας. Είναι αλήθεια αυτά που λες; Καταλαβαίνεις τι σημαίνει αυτή η ομολογία σου; Καταλαβαίνεις;» Σωπαίνω. Σ' όλη ετούτη την ένταση μου ανταποκρίνεται μ' ένα κενό βλέμμα, όπως κάποιος εξαντλημένος ύστερα από πολύωρο τρέξιμο. «Σημαίνει ότι οι στρατιώτες θα κινηθούν για τα μέρη σας, να χτυπήσουν τους δικούς σου. Θα γίνουν σκοτωμοί. Συγγενείς σου θα πεθάνουν, μπορεί κι οι γονείς σου, τ' αδέρφια σου κι οι αδερφές σου. Θες να γίνουν τέτοια πράγματα;» Δεν αντιδρά. Του σκουντάω τον ώμο· του δίνω ένα χαστούκι στο μάγουλο. Ούτε που κουνιέται. Είναι σαν να ακουμπάς νεκρή σάρκα. «Μου φαίνεται πως είναι πολύ άρρωστος» ψιθυρίζει ο φρουρός από πίσω μου «πολύ πληγιασμένος και πολύ άρρωστος». Το αγόρι με κοιτάζει και κλείνει τα μάτια του.

Καλώ τον μοναδικό γιατρό που έχουμε, έναν γέρο που κερδίζει το ψωμί του βγάζοντας δόντια και παρασκευάζοντας διεγερτικά καταπότια από μεδούλι και αίμα από σαύρες. Βάζει ένα έμπλαστρο από πηλό πάνω στην πληγή κι απλώνει μια αλοιφή στις εκατοντάδες μικρές μαχαιριές. Σε μια εβδομάδα, υπόσχεται, το παιδί θα περπατάει. Συστήνει θεραπευτική δίαιτα και φεύγει βιαστικά. Δεν ρωτάει από τι προκλήθηκαν οι αμυχές.

Αλλά ο συνταγματάρχης ανυπομονεί. Το σχέδιό του είναι να εξαπολύσει μια αιφνιδιαστική επίθεση κατά των νομάδων και να πιάσει κι άλλους. Μου ζητάει να αποδεσμεύσω τριάντα άντρες από τη φρουρά, που αριθμεί σαράντα όλους κι όλους, και να του προμηθεύσω τα απαραίτητα άλογα.

Προσπαθώ να τον μεταπείσω. «Μ' όλο τον σεβασμό, συνταγματάρχα» λέω «δεν είστε επαγγελματίας στρατιώτης, δεν πήγατε ποτέ σ' εκστρατεία σ' αυτά τ' άξενα μέρη. Δεν θα έχετε κανέναν οδηγό, εκτός από ένα παιδί που σας τρέμει, που θα σας πει ό,τι του κατέβει για να σας ευχαριστήσει και που ούτως ή άλλως δεν είναι σε θέση να ταξιδέψει. Στους στρατιώτες δεν μπορείτε να βασιστείτε γιατί είναι όλοι τους χωριάτες κληρωτοί, που δεν ξέρουν την περιοχή κι ούτε έχουν πάει πέρα από δέκα χιλιόμετρα απ' το φρούριο. Οι βάρβαροι που κυνηγάτε θα μυρίσουν στον αέρα πως έρχεστε, ενώ εσείς θα βρίσκεστε ακόμα μια μέρα μακριά, και θα χαθούν στην έρημο. Έχουν ζήσει όλη τους τη ζωή εκεί πέρα, ξέρουν τα μέρη. Εσείς κι εγώ είμαστε ξένοι – εσείς πολύ περισσότερο από μένα. Πραγματικά σας συμβουλεύω να μην πάτε».

Με ακούει υπομονετικά, μάλιστα (κάτι μου λέει) μ' αφήνει να παρασυρθώ απ' τα λόγια μου, θέλει να πω κι άλλα. Είμαι σίγουρος ότι αυτή η συζήτηση καταγράφεται αργότερα μαζί με τη σημείωση ότι είμαι «ανεπαρκής». Όταν θεωρεί ότι άκουσε αρκετά, κάνει πέρα τις αντιρρήσεις μου: «Έχω μια αποστολή να

εκπληρώσω, επίτροπε. Μονάχα εγώ θα κρίνω πότε και πώς θα ολοκληρώσω τη δουλειά μου». Και αρχίζει τις ετοιμασίες.

Ταξιδεύει με το μαύρο δίτροχο αμάξι του, με το κρεβάτι εκστρατείας και το πτυσσόμενο τραπέζι δεμένα στην οροφή. Εγώ προμηθεύω άλογα, κάρρα, ζωοτροφές και προμήθειες για τρεις εβδομάδες. Ένας νεαρός ανθυπολοχαγός της φρουράς θα τον συνοδεύσει στην επιχείρηση. Μιλώ στον ανθυπολοχαγό κατ'ιδίαν: «Μη βασίζεσαι στον οδηγό που θα 'χετε. Είναι άρρωστος και τρομοκρατημένος. Να παρακολουθείς τον καιρό. Σημείωνε κάθε αξιόλογο ορόσημο που συναντάτε. Το κύριο καθήκον σου είναι να φέρεις πίσω σώο τον επισκέπτη μας». Υποκλίνεται.

Πλησιάζω πάλι τον Τζολ, προσπαθώντας να πάρω κάποια ιδέα του τι σκοπεύει να κάνει.

«Ναι» λέει. «Βέβαια δεν θα 'θελα να δεσμευτώ εκ των προτέρων για την πορεία που προτίθεμαι να ακολουθήσω. Πάντως, σε γενικές γραμμές, θα εντοπίσουμε τον καταυλισμό αυτών των νομάδων σας και ύστερα θα κινηθούμε αναλόγως των περιστάσεων».

«Ρωτάω» συνεχίζω «μόνο και μόνο επειδή, αν χαθείτε, τότε πέφτει σε μας το καθήκον να σας βρούμε και να σας φέρουμε πίσω στον πολιτισμό». Σωπαίνουμε κι οι δύο, νιώθοντας από τις διαφορετικές σκοπιές μας την ειρωνεία αυτής της λέξης.

«Ναι, βέβαια» λέει. «Αλλά κάτι τέτοιο είναι μάλλον απίθανο. Άλλωστε, διαθέτουμε τους εξαίρετους χάρτες της περιοχής που εσείς μας δώσατε».

«Αυτοί οι χάρτες βασίζονται σε προφορικές πληροφορίες, σε διηγήσεις, συνταγματάρχα. Επί δέκα χρόνια, ίσως κι είκοσι, έκανα μια συρραφή απ' τα όσα μου λέγανε διάφοροι ταξιδιώτες. Ούτε κι εγώ δεν έχω πατήσει το πόδι μου στα μέρη που σκοπεύετε να πάτε. Απλώς σας προειδοποιώ».

Από τη δεύτερη κιόλας μέρα του εδώ η παρουσία του με

ταράζει τόσο, ώστε δεν κατορθώνω να τηρήσω κάποια σωστή συμπεριφορά απέναντί του. Ίσως βέβαια, σαν περιπλανώμενος δήμιος, να 'χει συνηθίσει να τον περιφρονούν. (Η μήπως είναι μονάχα στην επαρχία, όπου οι δήμιοι κι οι βασιανιστές θεωρούνται ακόμη αποκρουστικοί;) Κοιτώντας τον αναρωτιέμαι πώς θα ένιωσε την πρώτη πρώτη φορά· μήπως, όταν τον κάλεσαν σαν μαθητευόμενο να στρίψει την τανάλια ή να σφίξει τη βίδα ή ό,τι άλλο χρησιμοποιούν αυτοί, μήπως αισθάνθηκε κάποιο ρίγος, έστω και για μια στιγμή, ανακαλύπτοντας πως εκείνη τη στιγμή διάβαινε στον χώρο του Απαγορευμένου; Τώρα βλέπω πως αναρωτιέμαι και κάτι ακόμα· αν έχει αυτός ο άνθρωπος κάποια ειδική, προσωπική, ιεροτελεστία κάθαρσης, που την εκτελεί κεκλεισμένων των θυρών, ώστε να μπορέσει να βγει και πάλι έξω και να τσουγκρίσει το ποτήρι του με τους άλλους ανθρώπους. Άραγε πλένει τα χέρια του επί πολλή ώρα ή αλλάζει όλα του τα ρούχα; Ή μήπως το Γραφείο έχει δημιουργήσει ένα νέο είδος ανθρώπου, που μπορεί να περνάει δίχως κανέναν ενδοιασμό απ' το ακάθαρτο στο καθαρό;

Αργά τη νύχτα ακούω τα τσαγκρουνίσματα και τους χτύπους των τυμπάνων της μπάντας, κάτω απ' τις γέρικες καρυδιές πέρα στην πλατεία. Μια ρόδινη ανταύγεια υπάρχει στον αέρα από τη μεγάλη χόβολη όπου οι στρατιώτες ψήνουν ολόκληρα αρνιά, δώρο του «εξοχότατου». Θα πιουν και θα μεθύσουν μέχρι και μετά τα μεσάνυχτα· ύστερα με το χάραμα θα ξεκινήσουν.

Απ' τ' ασύχναστα δρομάκια φτάνω στον σιτοβολώνα. Ο σκοπός δεν είναι στη θέση του, η πόρτα της καλύβας ανοιχτή. Ετοιμάζομαι να μπω όταν ακούω από μέσα ψίθυρους και χιχιρίσματα.

Κοιτάζω μέσα σε πηχτό σκοτάδι. «Ποιος είναι;» λέω.

Ένα σούρσιμο ακούγεται κι ο νεαρός σκοπός σκοντάφτει πάνω μου. «Παρντόν, κύριε διοικητά» λέει. Νιώθω την ανάσα του που

βρομάει ρούμι. «Ο κρατούμενος με φώναξε και πήγα να τον βοηθήσω». Από το σκοτάδι ένα γέλιο ξεφεύγει σαν κοφτό ροχαλητό.

Κοιμάμαι, ξυπνάω άλλη μια φορά απ' τη χορευτική μουσική της μπάντας στην πλατεία, ξανακοιμάμαι κι ονειρεύομαι ένα κορμί που κείται ανάσκελα· ένα σγουρόμαλλο εφήβαιο γυαλίζει, λαμπερό και χρυσόμαυρο, στη ρίζα της κοιλιάς, γλιστράει κάτω και πέφτει σαν σαΐτα στο σχίσμα των ποδιών. Όταν απλώνω το χέρι μου να το χαϊδέψω, το τρίχωμα κινείται. Δεν είναι τρίχωμα μα μέλισσες, σμάρι πυκνό, η μια πάνω στην άλλη· βουτηγμένες στο μέλι, κολλώδεις, σέρνονται έξω απ' τη σχισμή κουνώντας τα λεπτά φτερά τους.

J.M. COETZEE

Το *Περιμένοντας τους Βαρβάρους* δημοσιεύτηκε το 1982 στη Νότια Αφρική, την εποχή του Απαρτχάιντ, δηλαδή στα χρόνια της κυριαρχίας των λευκών ρατσιστών που είχαν επιβάλει ένα βάνουσο απολυταρχικό καθεστώς με ακραίες φυλετικές διακρίσεις. Είναι η ιστορία μιας αυτοκρατορίας που, στον αγώνα της να καταστείλει εν τη γενέσει της μια φημολογούμενη εξέγερση των βαρβάρων, εκβαρβαρώνεται σταδιακά η ίδια.

«Κι ίσως εδώ, σ' αυτή την πύρρειο νίκη των αξιών του πολιτισμού μας, ενός πολιτισμού που τελικά αυτοκαταστρέφεται από τη δική του βαρβαρότητα, βρίσκεται και η δύναμη της αλληγορίας που δανείζεται συνειδητά τον πυρήνα του νοήματός της από τον Καβάφη και την οποία ο Κουτσού απευθύνει όχι μόνο στους τότε αφέντες της χώρας του, μα και σ' όλους εμάς, κυρίως εμάς που θα τον διαβάσουμε, που θέλουμε να τον ακούσουμε, που παλεύουμε ανάμεσα στην ενοχή και την εξιλέωση: οι βάρβαροι είναι πάντα, σε τελική ανάλυση, *μια κάποια λύσις*».

Από τον πρόλογο του Μίλτου Φραγκόπουλου

Ένα αληθινό λογοτεχνικό γεγονός.

The New York Times Book Review

Ένα αξιοσημείωτο βιβλίο που διακρίνεται για την πρωτοτυπία του.

Graham Greene

ISBN 978-960-566-255-4

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 6255